

LISTEK.

Jednajsta stoletnica Pavla Dijakona. Glasoviti langobardski zgodovinar „Warnefridi Paulus Diaconus“ je bil rojen okrog l. 730. v Čedadu iz plemenite langobardske rolovine. Njegov praded Leupichis je bil prišel z Alboinom v Italijo in ded njegov je na čuden način ušel avarski sužnosti s pomočjo Slovanov, kar Pavel Dijakon zelo priprosto opisuje v 38. poglavju IV. knjige svoje zgodovine. Pavel je bil odgojen na dvoru langobardskega kralja Ratchisa (744—49) in je živel pozneje na dvoru vojvode Arichisa v Beneventu kot učitelj vojvodove žene Adelperge, hčere kralja Desiderija. Za njo je spisal „Rimsko zgodovino“, katero je pa le po Eutropijevi „Historia romana“ razširil. Takrat je bil Pavel že duhoven in ko je videl nesrečno usodo svojega naroda, šel je užalosten v samostan Montecasino. Od tam ga je poklical zaradi njegove učenosti Karol Veliki na svoj dvor kot učitelja grščine. V svojih prostih urah je sestavljal nadgrobnice in zložil je tudi slovečo pesen na sv. Ivana „Ut queant laxis“. Vrhu tega je sestavil zbirko homilij, kakeršna je še sedaj v katoliški cerkvi v navadi. Decembra leta 786. šel je Pavel s Karolom v Italijo in je stopil zopet v samostan Montecasino, kjer je prebil svoja zadnja leta. V tem času je spisal svoje najvažnejše delo „De gestis Langobardorum“, katerega pa ni mogel dovršiti, ker ga je smrt prehitela. Umril je 23. aprila, in sicer, kakor se sploh misli l. 799, ker letnica njegove smrti ni nikjer zabeležena. (Abel-Jacobi, Paulus Diaconus und die übrigen Geschichtsschreiber der Langobarden, Leipzig 1878. — Glej tudi prof. Rutarja spis o Pavlu Dijakonu v letopisu „Matice Slovenske“, l. 1885. Ured.)

Odvetnik *Karol Podrecca* v Čedadu je sprožil v rimskem listu „Fanfulla della Domenica“ od 28. septembra 1890. misel, naj bi Italijani, Nemci in Slovenci l. 1899. skupno praznovali jednajsto stoletnico Pavel-Dijakonove smrti. Svoj predlog utemeljuje Podrecca s tem, da imajo vsi ti trije narodi jednako pravico in jednako dolžnost proslavljati Pavla. „Kadar si predstavljam Alboina stoječega na vrhunci Matajora (Montemaggiore) nad Čedadom in motrečega italijansko nižino; ali pa kadar gledam z duševnimi očmi prvega Slovenca, ki je stopil na videmski grič, okolo katerega je pozneje mesto nastalo, ter rekel videm (vidim), takrat si mislim, da noben drug predel Italije ne more tako živo predočiti sestanka treh velikih narodov, latinskega, germanskega in slovanskega, kakor baš Furlanija. Zato si lahko mislim, zakaj je Alboin tu utemeljil svojo prvo vojvodino, zakaj je Karol Veliki tu postavil svojo mejno marko in zakaj so akvilejski patrijarhi tu osnovali svojo obširno cerkveno državo. Zato tudi razumem, da sedaj prebivajo po vsi nižini do morja latinski kmetje, zakaj počivajo Nemci od zadaj za črto porušenih subalpinskih gradov in zakaj prebivajo med gorami Slovani, ki se, če so se ravno v srednjem veku umaknili iz ravnine napolnjene z njih krajevnimi imeni, sedaj vendar vračajo in napolnjujejo trgovišča, zemlje, učilišča, uradnije in vse drugo, tako da se ni čuditi, ako je „nesumnjivi“ poverjenik Valussi zahteval v listu „Giornale di Udine“ od 25. sušca t. l., naj se poučuje na vzgajališči v Čedadu tudi srbski jezik.“

Ali bi se ne mogel ta izvenredni in mirni sestanek treh narodov s tem izkoristiti, da skupno praznujejo l. 1899. jednajsto stoletnico Pavla Dijakona? Furlani so bili z mojim predlogom takoj zadovoljni in so poudarjali, da se tu ne gre za kakega navadnega Pavla; Nemci opevajo Warnefridovega sina kot svojega rojaka, ki jim je zapustil jedino zgodovino njihovih prednikov; in Slovani spoznavajo v Pavlovem glavnem delu

prve vrste tistih Slovanov na naši zemlji, ki so morda le predstraže prihodnjih borilcev. Vsi so jedini v tem, da je Čedad najpripravnejše mesto za praznovanje stoletnice, ker tamošnje rimske, langobarske in slovenske starine potrjujejo to, kar pripoveduje Pavel.“

„In kadar se bodo zastopniki treh narodov sešli v starodavnem Čedadu, ki je zaradi svoje malosti, skoro bi rekel, nevtralnemu mestu, takrat Italijani ne bodo mogli zanekavati, da tudi njih Slovani imajo etnografske pravice, ne da bi s tem državni celoti škodovali. In nasprotno bodo morali Nemci in Slovani priznati, da zemljepisje stvarja države, kakor je to priznal tudi Pavel, ki je na latinski zemlji živel in zato tudi v latinščini svoja dela pisal. In tako se bodo vsi sporazumeli kot možje, ki se gledajo kot psi, dokler se ne poznajo, ki pa postanejo najboljši prijatelji, ako se jeden drugemu približajo in jeden drugemu svoje misli razodenejo.“

„In Italija, ki se je sedaj na severu združila z Nemčijo in na jugu z Afriko, bode morda takrat v svojem zmerno-vročem pasu iztegnila jedno roko na zahod k svoji latinski sestri, drugo pa na vzhod k Slovanom, ki so na več načinov dediči stare Grecije. To so morda sanje, ali do l. 1899. je še devet let!“ . . . Tako piše g. Podrecca. Prepričani smo, da njegova ideja najde tudi med Slovani prijazen odziv!

Listina iz l. 1170—1190. V spomin umeščevanja č. g. *Jožefa Gošnjaka* v župniji Sv. Marije v Dreki, izdala D. Ivan Trinko in D. Jožef Jušič (učitelja v bogoslovnem semenišču v Vidmu). Tiskarna »Del patronato« v Vidmu 1890. — Pač redkokdaj se je zgodilo, da se je kaj slovenskega v Vidmu tiskalo! Toliko bolj mora razveseliti vsacega Slovenca 14 strani obsežajoča knjižica, ki je nedavno ugledala beli dan na nekdanji slovenski, a žal, davno že potujčeni zemlji. In ravno v tej knjižici priobčena listina nam podaja nov, sijajen dokaz, da so še v XII. stoletju Slovenci sezali daleč tja doli po beneški ravnini, posebno da so bili razširjeni okolo srednjega in dolenjega Tulmenta (Tagliamento).

V listini čitamo namreč vse polno krasnih slovenskih imen, katerih si v XII. stoletju še niso upali potujčiti. Zlasti mnogokrat čitamo naše ime *Ivan* (Jovan!), čeravno je moralo izobraženejšim gospodarjem slovenskih kmetov dobro znano biti, da slóve naš Ivan italijanski »Giovanni«, a latinski »Johannes« Poleg Ivana nahajamo še naslednja, zelo pomembna imena: *Dobrozanj* (Dobrozain), *Mestibor* (Mistibor), *Radul*, *Morot* (Murunt), *Moraž* (Moras), *Abram* (Obram), *Sobatin* (Sabatin), *Stojan*, *Dragovič* (Dragonit), *Kocel* (Cacil), *Dragoslav* (Dragozlau), *Bedenet* (slovenska metateza mesto »Benedet«-Benedictus), *Gošprec* (Gozpret), *Stanislav* (Stanizlau), *Vitigoj*, *Stegoj*, *Lastigoj*, *Durogoj* (Tvrdoj?), *Sinče*, *Goste*, *Brekša* (Prechsa), *Stanon*, *Budin*, *Stebor* (Zdebor), *Trebušac*, *Kos* (Cuossa), *Bezljaj* ali *Bezljal* (Bizlau) itd., itd.

Drugim, neslovanskim imenom se očito pozna slovenski vpliv, n. pr. *Lienart*. t. j. *Lénart*, *Leonhard*, kakor to ime izgovarjajo beneški Slovenci še sedaj. Nekatera imena so pa bila najbrž na italijanščino preložena, n. pr. »Rosso« namesto *Rusec* »Orso« namesto *Medved*, »Nadal« namesto *Božič* itd., ker vemo, kakó zelo obična so ta imena med slovenskimi kmeti. Sedaj ne more sevéda nihče več kontrolirati, koliko slovenskih imen je pisateljica listine svojevoljno prevédla na italijanski jezik. Prav mogoče je, da je tudi kakega *Nedeljka* spremenila v »Mingo« (Domingo, Dominicus).

Pisateljica listine se nam sama predstavlja z besedami »Ego soror Ermilint dei ordinatione ancillarum sancte Marie humilis ministra«. Bila je torej nuna v samostanu Sv. Marije v *Monasteru* pri Akvileji. Ta samostan je ustanovil leta 995. patrijarh Janez III., a šele patr. *Popo* ga je leta 1041. bogato obdaril in takorekoč na novo utemeljil. Poponova daritev je obsezala vse zemljišče in vse vasi med Akvilejo in Strassoldom. To daritev je potrdil leta 1139. pat. *Pelegrinus* ter dodal še štiri vasi ob desnem bregu rečice Corno

nad *Codroipom*. Vse te daritve je potrdil leta 1161. patr. *Ulrik II.* in sicer v sporazumljenji z goriškim grofom Engelbertom II., ki je bil branitelj in odvetnik akvilejske cerkve in monasterskega samostana.

Starejši Engelbertov brat se je imenoval *Henrik I.* in je bil tudi branitelj akvilejski. Tega Henrika se spominja naša listina z besedami »post mortem dilecti fratris nostri Heinrichi, qui nostra fideliter et deo digne dispensaverat« Henrik je torej zvesto varoval posestva samostanska. Po njega smrti pa se je sestra Ermilinta zbala, da bi se sčasoma ne poizgubil spomin tistih davščin, katere je samostan dobival od podložnih kmetov, ali da bi kdo ne utajil tega, kar je dolžan dajati, in zato je sklenila na omenjeni listini vsa samostanska posestva in vse podložne kmete ter njih dolžnosti natanko za beležiti.

Kolikor se iz zgodovine vé, umrl je Henrik okolo leta 1150. (Czörnig, Görz und Gradisca pg. 497). Ni verojetno, da je sestra Ermilinta dolgo po njega smrti odlašala popisati samostanska dóbra, ker strah, da se ne poizgubé, moral se je vzbuditi v nji takoj po braniteljevi smrti, ker morebiti ni prav zaupala njegovemu bratu in nasledniku Engelbertu. Dalje je razvidno iz listin, da je bila leta 1161.—1169. neka *Hermelinda* opatica v Monasteru (Archeografo Triestino XI. pg. 385) Mogoče je, da je bila tudi pozneje še opatica, ali o tem se ne more nič réči. Ne razumem torej, zakaj sta gg. izdavatelja datirala listino z letnicama 1170.—1190. Po mojem mnenji je bila napisana že okolo leta 1160.

Gg. izdavatelja sta se držala italijanske navade, da se o važnih in svečanih dogodkih izdá na čast slavljenca, ali pri ženitbah na čast novoporočencema, posebna knjižica, v kateri so natisnjene časih najzanimivejše listine ali zgodovinske razprave. Take knjižice pa ne prihajajo širšim krogom v roke in le redkokdaj zvedó zánje strokovnjaki, ki bi jih mogli porabiti. Zató bi bila gg. izdavatelja storila boljše, da sta izdala listino s pojasnili in opombami n. pr. v letopisu »Sl. Matice«, ker ta knjiga pride tudi zunanjim učenim krogom pred oči.

Tu omenjenih pojasnil in opazek pa zastoj iščemo v videmski knjižici, in to je po mojem mnenji napak, zakaj vsakdo ne more védeti, kje leži *Mala Scinpicca* (=Mala-cipica, t. j. Mala Zompichia vzhodno od Codroipa). Morda bode celo rôdnih Furlanov dosti, ki ne bodo védeli, kje je *Caselis* ali pa *Pertegil* (Perteole)? Takisto se bode redkokdo domislil, da v izrazu *Celcan* je treba iskati naš *Solkán* pri Gorici.

Navzlic tem nedostatkom pa moramo gg. izdajateljema prav hvaležni biti na objavljeni listini, ki bode marsikomu dobro služila kakor dragocen zgodovinski izvir.

S. R.

Cantica Sacra. Zbirka cerkvenih pesmi za moški zbor, uredil Ant. Foerster. založil in prodaja R. Milic v Ljubljani. Cena trdovezanemu zvezku I gld. (po pošti 5 kr. več).

V elegantni in lični obliki podaje nam marljivi skladatelj 70 izbranih skladéb, od katerih je 40 v slovenskem, 30 pa v latinskem jeziku. Akoravno so največ namenjene „ad usum studiosae juventutis“, vendar že iz opomina razvidimo, da se je g. Foerster postavil na praktično in vsestransko stališče in mislil pri tem tudi na razne druge cerkvene zборе. Kdor se je količkaj na deželi ukvarjal s cerkvenim petjem, znáno mu je, s kakimi težavami se je boriti pevovodji, kateremu sedaj moških, sedaj ženskih pevskih močij primanjkuje. Zarad tega je uredil Foerster to zbirko tako, da te pesmi pojó tudi lahko ženski ali deški glasovi, ali pa tudi kvarteti (navadno za 2 tona niže). Gradivo je raznovrstno in tolikšno, da zadostuje za vse cerkveno leto, za praznike Marije Device in